

Eğer kök kutsalsa dallar da kutsaldır

Yedi kez gündeme getirilen ve tepki üzerine komisyona geri çekilen zeytinliklerin imara açılmasına ilişkin yasa teklifine ve belki de sekizinci kez yeniden gündeme getirilerek yasalaştırılmak istenilmesine inat zeytini savunacağız, yine

Nâzım Hikmet, 1947'de "Yaşamaya Dair'de zeytin ağacı üzerine şu dizeleri yazar:

"Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı, yetmişinde bile, mesela, zeytin dikeceksin, hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil, ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için, yaşamak yanı ağır bastığından."

Zeytin eski Yunancada zeytin ağacı anlamını içeren "eleia" kökünden, Latince olea türetilmiştir. Anadolu'da yaşamış Akatlarda da "zeirtum" sözcüğüne rastlanır. İlk zeytin ağacının varlığı insanlığın başlangıcına kadar çekilebilir. Kuşkusuz yerküredeki ilk ağaçtır denilemez ama ilk ağaçlardan biridir. İnsan soyu zeytine kutsal bir değer yükler. Bunun içindir ki **kitaplı** dinlerde zeytin ağacının yeri vardır. Eski Yunan mitolojisinde zeka, sanat, strateji, ilham, baş tanrıçası Athena ve müziğin, sanatların, güneşin, ateşin, şirin tanrısı, kehanet sahibi bilici tanrı Apollon zeytin ağacıyla özdeşleştirilir. Zeytin ağacı bu tanrı ve tanrının simgesidir, onlarla anılır. Apollon başka ağaçlarla da özdeşleştirilir; örneğin defne, palmye, demirhindi... Diğer tanrı ve tanrıçaların da özdeşleştirildikleri başka ağaçlar anılır Yunan mitolojisinde; Zeus için meşe, Hera için elma, armut, söğüt, Pershepone için kavak, söğüt, Poseidon için dişbudak, Hades

için mersin, Dionysos için öncelikle asma, incir, sarmaşık ve çam... Athenanın ölümsüzlüğü zeytin ağacına bağlıdır, yaşadığı sürece yaşar. Kimi tanrı ve tanrıçalar zeytin ağacı altında doğar. Caesar başında zeytin yapraklarından örülme bir taç taşır. İsa'nın çarımha gerildiği ağaç zeytin ağacındandır. Zeytin ağaçlarına zarar vermenin cezası ölümdür. Dinsel ritüellerde kandiller içinde yanar yağ zeytinyağıdır. Olimpiyatlarda yengî kazananlara zeytin dalından yapılmış taç takılır.

Aden Bahçesinden kovulan Adem, öleceğini andığı gibi insanlara ölümü getirdiği, sınırlı bir yaşama mahkum ettiği için vicdan azabı duyar ve kendini affettirmek ister. Adem, üçüncü oğlu Şit'e bir görev verir. Aden Bahçesine gidecek kapıdaki nöbetçilere yalvararak bahçedeki iyi ve kötünün ağacından üç tohum getirmesini isteyecektir. Melek Şit'in istemi üzerine, Adem'in son arzusunun yerine getirir ve ona Aden'deki kutsal ağaçlardan oluşan üç ağacın tohumunu verir. Şit babasına koşar. Adem, Şit'e vasiyet olarak öldüğünde getirdiği bu üç tohumu ağzının içine koymasını ister. Vasiyeti yerine getirilir; Şit tohumları Adem'in ağzının içine bırakır. Adem'i İsrail'in kuzeyinde Galile'de, Tabor Dağı eteklerindeki Hebron Vadisi'ne gömülür. Adem toprağa kanşınca ağzındaki tohumlar gelişerek ağaca dönüşür. Bu üç ağaçtan biri zeytin ağacıdır, diğerleri sedir ve servl...

Nuh Tufanı sonrası, sulanmış çekildiğini müjdeleyen güvercinin gemiye döndüğünde ağzında tuttuğu yapraklar zeytin ağacının yapraklarıdır. Zeytin ağacının başın sembolü olması Eski Ahit'teki bu mitolojik anlatıya dayanır. Tanrı gazaba gelmiş, insan soyuna savaş açmış, sularla bütün canlıları yok etmiştir. Öfkesi yatıştırdığında, Tanrı insanları bağışladığını, başışığını simgesel olarak zeytin ağacı yapraklarıyla duyurmuştur. Yazısız, karşılıklı inanca dayalı sözel bir başışır bu. Eski Ahit ve Tanah'ta da yer alan Hâkimler Kitabı'nda ağaçlar kendilerine bir kral seçmek istediklerinde ilk başvurdukları ağaç da zeytin ağacıdır. Mısır kökenli tanrı İsis, Mısırlılara zeytin ağacını ekme, meyvelerini işlemeyi ve yağını sıkmayı öğreten evlilik tanrıçasıdır. Tutankamon başında taşıdığı 'Adalet Tacı' zeytin yapraklarıyla örülüdür. Üçüncü Ramses Tanrı Ra'ya, Heliopolis'i zeytin ağaçlarıyla süslediğini söyler. Tanrının kenti zeytinin yağıyla aydınlanır.

Athinanın koruyucu tanrıçası siteye adını veren Athena'dır. Koruyucu tanrıca urvanını Zeus'un düzenlediği yaşma sonucu kente armağan ettiği zeytin ağacıyla hak etmiştir. Zeus kentin koruyucu tanrısını seçmek için bir yaşma düzenler. Siteye en değerli armağanı veren siterin koruyucusu olacaktır. Poseidon elindeki üç dişli yaba ile deniz kenarındaki kayaya vurur, kayadan bir at çıkar ve kişeyerek kaçar, Azra Erhat'a göre Poseidon'un dokunduğu yerde tuzlu bir göl ya da deniz oluşur. Athena ise elinde taşıdığı mızrakla yere hafifçe dokunur, dokunduğu yerden dallan meyvelerle dolu zeytin ağacı çıkar. Atinalılar bu ağaçtan elde ettikleri yiyecekler, sıkarak yağın elde edebilecekler ve yağıyla birbirinden lezzetli yemekler yapacaklardır. Zeytinden elde edilen bu sıvı sadece bu amaçla kullanılmakla da kalmazlar, onu hastalıklardan sağlatır için ilaç olarak kullanırlar. Yaralara sürülen zeytin yağı tez zamanda yaraların kapanmasını, yaralının iyileşmesini sağlayacak, kandillerde yanarak karanlığı aydınlatacaktır. Ağaç Akropolis'e dikilir. Zeytin ağacına yalnızca bakire ve günahsızlar dokunabilir, meyvelerini toplayabilir. Söylenceye göre yeryüzündeki bütün zeytin ağaçları Athenanın bir ilk zeytin ağacından çoğalmışlardır. Ne var ki Athenanın koruyucu tanrıçası seçilmesi Poseidon'un oğlu Halirrothios'u kızdır. Eline keskin bir balta alan oğul

Akropolis'teki zeytin ağacını kesmek için gelir. Balta ağacın gövdesine indiğinde bir mucize gerçekleşir, ağaç kesmek üzere sallanan balta onu sallayan başına isabet eder ve Halirrothios oracıktı ölür.

Aristoteles zeytin yetiştiriciliğini alelade bir tarımsal bitki üretmek olmaktan çıkarır onu bilim düzeyine yükseltir. Homeros, zeytin ağacının gölgesinde dinlenirken kulağına "Herkesse aidım ve kimseye ait değilim, siz gelmeden öncede buradaydım, siz gittikten sonrada burada olacağım" diye fısıldadığını söyler ve yağ için "sıvı altın" yakıştırmasını uygun görür. Hippocrates sağaltıcı ilaç olarak kaydeder. Solon onu korumak için yasalar koyar. Zeytinyağı kozmetikte de kullanılmaya başlanır. Paul Freedman, "Yemek Damağın Tadının Tanığı" kitabında (Çev. Nurettin Elhüseyni, Oğlak Güzel **Kitaplar**, İstanbul 2008) Antik Yunan mitolojisinde tanrıları insana üç şey armağan ettiği yazar. Bunlar tahıl, şarap ve zeytindir. Bu armağanlardan tahıl tanrıça Demeter'in, şarap Dionysos'un ve zeytin tanrıça Athenanın armağanıdır. Ne var ki bu söylence doğru değildir. Zeytin'in anavatanının yalnızca Antik Yunan mitolojisinde mâledilmesi yanlış bir söylencedir. Ege Denizi'nin karşı yakası Anadolu da zeytin ağaçlarının yetişmesi için uygun iklim sunmaktadır. Milet'te, Efes'te, Foçada, Urla, Çeşme, Assos'ta bolca zeytin yetiştirilir. Milette yetişen zeytin ağaçları ile ilgili olarak Tales'e ilişkin anlatılan bir söylence vardır. Söylenceye göre, henüz zeytin hasadından çok önce, kış aylarında Thales, gökyüzünü inceleyerek, o yılın zeytin hasadının çok olacağını öngörür. Millet ve Kinosta bulunan zeytinyağı çıkarıcılarını ve bu iş için kullandıkları gereçleri uzuca kiralamış. Bereketli hasat mevsiminde daha yüksek bir fiyata bunları zeytin üreticilerine kiralamış ve bu işten dolayı oldukça yüksek bir gelir elde etmiş. Tales'in bunu yapmaktaki ereği para kazanmak değildir. Tales, felsefecilerin işinin sadece felsefe yapmak değil, eğer isterlerse çok kolay zengin olabileceklerini, ancak para kazanmak değil asıl önemli olanın bilgi olduğunu kanıtlamak istemiştir. Zeytin ağacı Ege'ye Akdeniz ticaret yolları aracılığıyla ulaşmıştır. Zeytin ağacına ilişkin ilk arkeolojik bulgular Ege Denizi'ndeki Santorini Adası'nda rastlanır. Yapılan kazılarda otuz dokuz bin önceye ilişkin zeytin yaprağı fosillerine rastlanmıştır.

Teolojide **kitaplı** dinlerde beş meyve kutsal olarak nitelendirilir. Bu beş meyve; zeytin, incir, hurma, nar ve üzündür. Kur'an'da da zeytin ağaçları dört ayrı surede geçer. Bunlardan Tin Suresinde Allah zeytin ve incir ağacı üzerine yemin eder: "İncire ve Zeytine ant olsun!" En'am Suresinin 99. Ayetinde ağaçların sayısı dörde çıkar. "İşte biz onları her türlü bitkiyi çıkarıp onlardan yeşillik meydana getirir ve o yeşil bitkilerden, üst üste binmiş taneler, -hurma ağacının tomurcuğunda da aşağıya sarkmış salkımlar- üzüm bahçeleri, zeytin ve nar çıkarırız." Nahl Suresi, 10-11'de sayılan meyveler arasında zeytin vardır: "Onunla sizin için ekin, zeytin, hurmalıklar, üzüm ve meyvelerin her türlüşünden bitirir." Nur Suresinde de nurun zeytin ağacının ışığından tutuşturulduğu yazılır: "... inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak kadar berraktır. Nur üstüne nur."

Yedi kez gündeme getirilen ve tepki üzerine geri çekilen zeytinliklerin imara açılmasına ilişkin yasa teklifine ve belki de sekizinci kez yeniden gündeme getirilerek yasalaştırılmak istenilmesine inat zeytini savunacağız, yine.

Ölmez Ağacının Peşinde

Artun Ünsal
Yapı Kredi Yayınları
296 s.

